

УДК 343.9 [(474):(477)]

Ярослав Олександрович Лантінов,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, Харків)

ПОРІВНЯННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОСНОВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ БАЛТІЙСЬКОГО РЕГІОНУ

У статті порівнюються положення законодавств про кримінальну відповідальність за посягання, які можуть бути визнані посяганнями на основи громадянського суспільства України та інших країн, зокрема, Королівства Данії, Королівства Швеції; Республіки Польща, Естонської Республіки, Федеративної Республіки Німеччини; Королівства Нідерланди.

Ключові слова: державна політика, об'єкт кримінально-правової охорони, основи громадянського суспільства України.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. Актуальність дослідження проблеми оптимального запровадження кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства ґрунтується на очевидній потребі встановлення балансу між необхідністю посилення впливу суспільства на публічну владу й потребою забезпечити ефективне та неупереджене управління суспільством. З огляду на багатоаспектність цієї проблеми вважаємо за доцільне вивчення таких окремих аспектів провести

© Я. О. Лантінов, 2015

послідовно. Одним із них і є ознайомлення з міжнародним досвідом кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства, що і є завданням цієї публікації. Відповідно, застосування порівняльно-правового методу має допомогти висвітлити особливості реалізації цього виду охорони в європейських державах балтійського регіону, що, у свою чергу, дасть змогу визначити оптимальні шляхи запровадження в Україні.

З огляду на заявлену мету предметом обрані положення законодавства про кримінальну відповідальність певних країн. Це пояснюється наступним: більш високий рівень розгляду – конституційний та системно-правовий – виходить за межі кримінально-правового дослідження. Аналіз підзаконних нормативних актів, судової практики, доктрини потребує вищого рівня деталізації, ніж це є виправданим для даної статті, у якій представлена первинна розробка концепції кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства дістає, а отже, у подальшому може проводитися її удосконалення.

База порівняння формувалася на підставі таких принципів. По-перше, зважаючи на методологічні вимоги віднесення до об'єктів порівняння лише типових правових явищ [1, с. 324] та таких, що мають достатній рівень подібності [2, с. 567], визнано за виправдане включення до них лише текстових положень законодавства держав із континентальною правовою системою. По-друге, оскільки європейські держави балтійського регіону виступають референтною моделлю для реформування України, то визнано за доцільне дослідження кримінальних, карних, пенітенціарних кодексів (далі – КК) таких країн, як: Королівство Данія (далі – Данія), Королівство Швеція (далі – Швеція); Республіка Польща (далі – Польща), Естонська Республіка (далі – Естонія); Федеративна Республіка Німеччина (далі – ФРН); Королівство Нідерланди (далі – Голландія).

Виклад основного матеріалу. Дослідження пропонується проводити як огляд текстів відповідних КК із метою виявлення в їх Особливих частинах (відповідних підрозділах) статей, в яких підставою кримінальної відповідальності визначаються посягання на основи громадянського суспільства, встановлені в публікації «Щодо питання про визначення кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства України як складової кримінально-правової та державної політик» [3, 159–163]. Фіксуванню підлягають: назва зазначених статей, позначення підрозділу Особливої частини КК (книга, розділ, глава). Для наочності порівняння пропонується використання табличних форм для відображення даних. Очікувані результати дослідження – встановлення наявності у відповідному КК статей, які виконують функцію охорони

основ громадянського суспільства, оцінка ступеня системності та сформованості відповідного кримінально-правового інституту, виявлення специфічних рис і оцінка доцільності їх запозичення. Головною гіпотезою цього дослідження є кримінально-правова охорона основ громадянського суспільства, потрібна тим суспільствам, які мають ознаки правових (оскільки у «не правових» державах регуляція суспільних взаємодій відбувається позаправовими способами, а отже, правові засоби не отримують розвитку), а також мають недоліки у розвитку громадянського суспільства і намагаються їх ліквідувати (відповідно, суспільства сталої демократії та ті, які обрали недемократичний шлях розвитку, такої потреби не мають). Огляди та порівняння пропонуються в алфавітному порядку за назвами країн.

Порівняльне дослідження безпосередньо розпочинається з огляду та порівняння положень законодавства про кримінальну відповідальність Голландії та України, точніше КК Голландії [4] і КК України. Зіставивши певні норми обох актів, можемо зробити наступні висновки і навести результати спостереження.

По-перше, у КК Голландії статті, які можна віднести до законодавчого інституту злочинів проти основ громадянського суспільства (кримінально-правового інституту злочинів у сфері релігійної діяльності) розміщені у розділі V «Злочини проти громадського порядку» книги 2 «Злочини», що означає відсутність спеціальної структурної одиниці у законодавстві про кримінальну відповідальність.

По-друге, діяннями, які визнаються злочинами у сфері релігійної діяльності, названі:

- заважання, зрив;
- ображення, богохульство, висміювання;
- поширення, публічне виставляння чи висловлювання письмового матеріалу або зображення, що містять заяви, які ображають релігійні почуття своїм злісним або блюзнірським характером;
- володіння вищевказаними предметами.

По-третє, кримінально-правовій охороні піддаються:

- релігія, вірування, законні церемонії сповідання релігії чи вірування, законні похоронні служби;
- священик;
- предмети, що використовуються для релігійних святкувань в той час і в тому місці, де таке святкування законно проводиться.

По-четверте, КК Голландії не містить статей, аналогічних ст. 178 КК України «Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків» та ст. 181 «Посягання на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів», що, ймовірно,

означає встановлення кримінальності за відповідні злочини на основі інших норм. Так само відсутнє виокремлення відповідальності за посягання на життя громадського діяча.

Отже, як можна побачити, КК Голландії забезпечує охорону релігійних прав на більш високому рівні, ніж це властиво КК України. Такий рівень щільності кримінально-правової охорони (без врахування суворості покарання) у національному законодавстві притаманний основам національної безпеки. Цікавим є й факт не включення до відповідних статей положень щодо законних похоронних служб, що є виправданим, оскільки у КК Голландії ці статті віднесено до злочинів проти громадського порядку.

Наступним кроком є огляд та порівняння положень законодавства про кримінальну відповідальність Данії та України. Огляд КК Данії [5] та порівняння його з КК України дає можливість навести наступні спостереження та зробити такі висновки. По-перше, стаття (§ 140), яку можна віднести до кримінально-правового інституту злочинів проти основ громадянського суспільства, розміщена у главі 15 «Злочини проти громадського спокою і порядку» розділу «Окремі злочини», що означає відсутність спеціальної структурної одиниці в законодавстві про кримінальну відповідальність. Наведемо зміст § 140: «Будь-яка особа, яка публічно висміює або ображає догми чи богослужіння будь-якого законно існуючої релігійної спільноти в даній державі, підлягає простому взяттю під варту або за пом'якшуючих обставин – штрафу».

Отже, можна зробити висновок, що за КК Данії кримінально-правова охорона основ громадянського суспільства здійснюється у формі охорони релігійних прав, яку, до речі, не назвеш слабко розвиненою.

Наступними розглянемо та порівняємо положення законодавства про кримінальну відповідальність Польщі та України. У КК Польщі [6] присутня глава XXIV «Злочини проти свободи совісті та віросповідання», яка включає до себе декілька статей наступного змісту:

«Стаття 194. Хто обмежує людину в її правах у зв'язку з приналежністю до віросповідання або з не приналежністю до якогось віросповідання,

підлягає штрафу, покаранню обмеженням волі або позбавленням волі на строк до 2 років.

Стаття 195. § 1. Хто злісно перешкоджає публічному здійсненню релігійного акту церкви чи іншого віросповідного союзу, що має врегульоване правове становище,

підлягає штрафу, покаранню обмеженням волі або позбавленням волі на строк до 2 років.

§ 2. Такому ж покаранню підлягає той, хто злісно перешкоджає похованню, святкуванню або траурним обрядам.

Стаття 196. Хто ображає релігійні почуття інших осіб, публічно зневажаючи предмет релігійного шанування або місце, призначене для публічного виконання релігійних обрядів,

підлягає штрафу, покаранню обмеженням волі або позбавленням волі на строк до 2 років» .

Отже, визначення підстав кримінальної відповідальності за КК Польщі та КК України мають як спільні риси, так і розбіжності. Спільним є:

- наявність окремого розділу Особливої частини;
- збігається кількість законодавчих норм (якщо §§ 1 та 2 ст. 195 КК Польщі рахувати окремо);
- визнання кримінально караними діяннями «перешкоджання релігійному обряду», «обмеження прав людини у зв'язку з релігійною діяльністю».

Розбіжності полягають у такому:

- за КК Польщі визнається протиправним не лише перешкоджання релігійному обряду, а й похованню, святкуванням або траурним обрядам;
- якщо в КК України використовується термін – «релігійний обряд», то за КК Польщі – «релігійний акт церкви чи іншого віросповідного союзу, що має врегульоване правове становище».
- якщо в КК України для позначення суспільної небезпечності використовується «під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів», то в КК Польщі робиться наголос на «приналежності до віросповідання або не приналежності до якогось віросповідання».

Отже, КК Польщі встановлює підстави кримінальної відповідальності за злочини у сфері релігійної діяльності менш деталізовано, ніж це має місце в КК України. Інші ж злочини проти основ громадянського суспільства за допомогою КК Польщі не передбачаються.

Порівняємо положення законодавства про кримінальну відповідальність ФРН та України. Огляд КК ФРН [7] та співставлення його з КК України дає можливість зробити наступні висновки. У КК ФРН присутній розділ 11 «Карани діяння, які зачіпають релігію і світогляд», до якого входять три параграфи:

§ 166. Образа віросповідань, релігійних громад та світоглядних об'єднань;

§ 167. Перешкоджання відправленню релігійного обряду;

§ 167. А. Перешкоджання здійсненню поховального обряду

§ 168. Осквернення могили.

Крім того, слід відмітити наявність у КК ФРН глави 3 «Загроза демократичній правовій державі», до якої входять:

§ 84. Продовження діяльності партії, оголошеної антиконституційною;

§ 85. Порушення заборони на об'єднання.

Отже, у КК ФРН виокремлено законодавчий інститут «карані діяння, які зачіпають релігію і світогляд», у той час як Особлива частина КК України не має окремого відповідного підрозділу.

Тепер розглянемо та порівняємо положення законодавства про кримінальну відповідальність Швеції та України. Статей, які можна було б віднести до кримінально-правового інституту злочинів у сфері релігійної діяльності чи кримінально-правового інституту злочинів проти основ громадянського суспільства, у КК Швеції [8] не виявлено. Ймовірно, це свідчить про відсутність потреби у шведського законодавця встановлювати кримінальну відповідальність за відповідні посягання. Вивчення обставин, які сприяють та зумовлюють такий стан, знаходиться за межами предмета цього дослідження, а можливо, й за межами предмета науки кримінального права.

Наступною стадією є огляд та порівняння положень законодавства про кримінальну відповідальність Естонії та України.

Ознайомлення з ПК Естонії [9] та порівняння його з КК України дозволяє зробити наступні висновки. У ПК Естонії підрозділом, який виступає аналогом розділу V Особливої частини КК України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», є розділ II «Порушення основних свобод» глави 10 «Винні діяння проти політичних і громадянських прав». У цьому розділі розміщено статті 154 «Порушення свободи віросповідання», яка передбачає виключно злочини у сфері релігійної діяльності, та 155 «Примусування до вступу в релігійне об'єднання або партію і членства в релігійному об'єднанні або партії», в якій поєднуються різні форми посягань на основи громадянського суспільства. Крім того, у цьому ж підрозділі Особливої частини ПК Естонії розміщено ст. 158 «Перешкоджання проведенню публічних зібрань, організованих відповідно до закону, і їх розгін із застосуванням насильства» та 159 «Порушення свободи утворення об'єднань», які також поєднують різні форми посягань на основи громадянського суспільства.

Так само включає до себе заборону щодо злочинів у сфері релігійної діяльності і ст. 265 «Заборонені публічні збори», розміщена у розділі 2 «Винні діяння проти громадського порядку» ПК Естонії.

Отже, очевидним є те, що відсутність структурного підрозділу в Особливій частині, який поєднував би статті, за допомогою яких

встановлюється кримінальна відповідальність за посягання на основи громадянського суспільства, призводить до розпорошення відповідних норм і блокує можливість формування відповідного кримінально-правового інституту. Разом із тим об'єднання в тих самих статтях заборон щодо порушень у сфері діяльності громадських та релігійних організацій як раз свідчить про їх спорідненість.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. У досліджених КК не виявлено структурного підрозділу, повністю та безпосередньо присвяченого кримінально-правовому інституту охорони основ громадянського суспільства.
2. Законодавчих положень, за допомогою яких встановлено підстави кримінальної відповідальності за посягання на основи громадянського суспільства, не знайдено у КК Швеції.
3. Законодавчі положення, за допомогою яких визначено підстави кримінальної відповідальності за посягання на основи громадянського суспільства у сфері релігійної діяльності, виявлено у Голландії, Данії, Польщі, Естонії.
4. Законодавчі положення, за допомогою яких встановлено підстави кримінальної відповідальності за посягання на основи громадянського суспільства, не пов'язані зі сферою релігійної діяльності, містяться у КК ФРН, Естонії.
5. Відносно наявності законодавчих норм з охорони основ громадянського суспільства національні КК поділяються на такі:
  - в яких відсутні відповідні норми (КК Швеції);
  - в яких відповідні норми встановлюють підстави кримінальної відповідальності виключно за посягання у сфері релігійної діяльності (КК Голландії, Данії, Польщі);
  - в яких відповідні норми встановлюють підстави кримінальної відповідальності як за посягання безпосередньо не пов'язані зі сферою релігійної діяльності, так і пов'язані (КК ФРН, Естонії).

Список використаних джерел

1. Малиновский А. А. Методологические вопросы сравнительного исследования уголовного права / А. А. Малиновский // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2007. – № 2. – С. 324–332.
2. Сравнение // Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – 2-е изд. – М.: Наука, 1975. – 567 с.
3. Лантінов Я. О. Щодо питання про визначення кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства України як складової

- кримінально-правової та державної політик / Я. О. Лантінов // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 1137. Сер. «Право» – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – С. 159–163.
4. Уголовный кодекс Голландии. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 510 с.
  5. Уголовный кодекс Дании. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001 – 230 с.
  6. Уголовный кодекс Республики Польша. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.
  7. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 524 с.
  8. Уголовный кодекс Швеции. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 320 с.
  9. Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 262 с.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2015.

Ярослав Александрович Лантин,
кандидат юридических наук, доцент

(Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина,
Харьков, Украина)

СРАВНЕНИЕ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ОХРАНЫ ОСНОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ И ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВАХ БАЛТИЙСКОГО РЕГИОНА

В статье сравниваются положения законодательств об уголовной ответственности за посягательства, которые могут быть признаны посягательствами на основы гражданского общества Украины и других стран, в частности, Королевства Дании, Королевства Швеции; Республики Польша, Эстонской Республики; Федеративной Республики Германии, Королевства Нидерланды.

Ключевые слова: законодательство об уголовной ответственности, сравнительно-правовой метод, уголовно-правовая охрана основ гражданского общества.

Yaroslav O. Lantinov,

candidate of law sciences, assistant professor

(V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine)

COMPARISON OF CRIMINAL AND LEGAL PROTECTION OF THE FOUNDATIONS OF CIVIL SOCIETY IN UKRAINE AND EUROPEAN STATES OF BALTIC REGION

The author of the paper compares the provisions of legislations on criminal liability of Ukraine and other countries like the Kingdom of Denmark, the Kingdom of Sweden; The Republic of Poland, the Republic of Estonia, the Federal Republic of Germany; the Kingdom of Netherlands for the infringements, which can be considered as infringements on the foundations of civil society.

The relevance of the research of the issue of optimal implementation of criminal and legal protection of the foundations of civil society is based on a clear need to establish a balance between the need to increase the impact of the society on public authorities and the need to provide the effective and impartial control of the society. Taking into account the multidimensional nature of this problem it is considered appropriate to conduct the consistent study of certain aspects. Appropriate use of comparative and legal method has to highlight the features of its implementation in the European countries of Baltic region, which, in turn, will allow to determine the best ways of implementing in Ukraine.

Forming the base of comparison is realized on the basis of the following principles. First, considering the methodological requirements of referring to the comparison base only typical legal phenomena and those that have sufficient similarity level, it is admitted as correct to include just text provisions of the legislation of the countries with the continental legal system into the comparison base. Secondly, as the European countries of Baltic region are the reference model for reforming Ukraine, then it is considered appropriate to study their criminal, penal, penitentiary codes.

The author suggests to realize the research in the form of the reviews of the texts of relevant Criminal Codes aiming to identify in their Special Parts (corresponding sections) the articles, where the infringements (their definition is presented in previous publications) on the foundations of civil society are defined as the basis of criminal liability.

Key words: *comparative method, criminal and legal protection, foundations, civil society.*

